

Samoupravljanje s temelji marksizma na razpotju?

Kratka zgodovinska retrospektiva

Minilo je že več kot deset let, odkar je bil v šolskem letu 1974/75 uveden v srednje šole predmet Samoupravljanje s temelji marksizma (STM). Osnovne pobude so izhajale iz širših strokovnih in družbenopolitičnih ocen na področju vzgoje in izobraževanja. Ugotavljali so se pomanjkljiva in nezadovoljiva marksistična družboslovna izobrazba, pomanjkljivo poznavanje problemov in procesov samoupravljanja kot tudi svetovne socialistične misli in prakse. Seveda pa ni šlo samo za deficit v védenju in organiziranem pridobivanju tega znanja, ampak se je močno poudarila samoupravljalna praksa kot neločljiva sestavina predmetnega področja STM, ki naj omogoči konkretni stik učencev z določenimi izseki širše družbene samoupravljalne prakse. Učni načrt je pomembno poudaril življenjsko aplikativno usmeritev teoretičnih spoznanj ter uvajanje učencev v konkretno družbeno samoupravno problematiko že med šolanjem in usposabljanje učencev za aktivno vključevanje v samoupravljalne odnose. Učni načrt za STM predvideva in omogoča najrazličnejše oblike spoznavanja samoupravne prakse na podlagi dvostranskega povezovanja šole z družbenim okoljem. Učenci poznavaajo in analizirajo samoupravno organiziranost delovnih organizacij, družbenopolitičnih skupnosti ipd.

Vseskozi se je poudarjalo, da STM ne zmanjšuje ali odvzema odgovornosti in prizadevnosti celotne šole in vseh predmetov za družbeno marksistično in socialistično zasnovanost vzgojnoizobraževalnega procesa. STM ni nadomestil obstoječih družboslovnih predmetov, ampak jih je dopolnil v tisti funkciji in vsebinah, za katere se je sodilo, da jih ni ali niso dovolj navzoče.

Opozarjalo se je, da je to predmetno področje, ne pa disciplinarno profiliran šolski predmet, ker vključuje sestavine različnih disciplin: sociologije, politologije, ekonomije, filozofije.

Predmetno področje se je srečevalo na začetku z velikimi kadrovskimi težavami, ker so obstoječi kadri na srednji šoli, različni po svoji strokovni izobrazbi, prevzeli nase dolžnost in breme za izvedbo STM. Zavod za šolstvo, Marksistični center CK ZKS, nato pa Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo so organizirali številne daljše in krajše seminarje, da bi se učitelji vsaj malo usposobili za nove obveznosti.

Nato je organizirano skrb za dopolnilno usposabljanje in izobraževanje učiteljev STM prevzela pedagoška smer in nato katedra za STM na FSPN. Poleg fizike je bil edino še za STM program dopolnilnega usposabljanja za učitelje, ki niso imeli ustrezne izobrazbe po obstoječih sklepih Strokovnega sveta SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje. FSPN je dozdaj že štirikrat izvedla program dopolnilnega usposabljanja za učitelje STM.

Vse do leta 1982/83 je bil vpis nekako zadovoljiv, običajen, nato pa je drastično upadal, tako da so v šolskem letu 1985/86 v tretji letnik VIP STM vpisani 4 študenti, v četrti letnik pa nobeden. Situacija za leto 1986/87 ni dosti boljša. Vpisanih je 6 študentov. Možne razloge je iskati v naslednjem:

1. Poslabšuje se splošni položaj pedagoškega šolstva in pedagoških delavcev, kar vpliva tudi na vpis v pedagoške šole.

2. Od leta 1980 ni bila razpisana nobena štipendija za to pedagoško področje. Družbena skrb je upadla, a naraščala je splošna negativna kritika STM.

3. Do nedavnega so lahko potrebe po učiteljih za STM zadostili raznovrstni strokovni profili. S spremembo sklepa strokovnega sveta SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje v letu 1985 bodo nastale verjetno večje kadrovske potrebe po diplomantih pedagoškega VIP STM, če bodo razčlenjene tudi druge okoliščine. Iz omenjenega sklepa izhaja, da STM lahko poučujejo diplomanti VIP STM in diplomanti kombinacije A filozofije in B sociologije na Filozofski fakulteti. Hkrati pa se je zmanjšala stopnja fluktuacije učiteljev STM, kar je gotovo pozitivno, toda s tem so se zmanjšale tudi potrebe po dotoku novih kadrov. Učinek spremenjenega sklepa se bo pokazal v naslednjih letih. Še vedno pa šole sprejemajo v delovno razmerje neustrezno usposobljene učitelje sorodnih družboslovnih strok, ker je še zakoreninjena miselnost, da STM lahko poučuje vsak družboslovec. Najbolj nedopustni in nemogoči pa so primeri, ko obstaja možnost za polno delovno obveznost učiteljev STM, pa njegovo mesto zaseda neustrezen učitelj ali pa si njegove ure razdelijo učitelji drugih strokovnih profilov. Slednje se še najpogosteje dogaja na manjših srednjih šolah, kjer nimata dovolj ur niti zgodovinar, geograf idr., pa si potem razdelita ure STM. To je fragment širšega stanja, ki ga izraža podatek, ki je bil naveden v sredstvih javnega obveščanja, da manjka v Sloveniji približno 2500 ustrezno usposobljenih učiteljev in jih zasedajo drugi. To zmanjšuje možnosti za zaposlovanje strokovno usposobljenih učiteljev.

4. Splošno družbeno idejno vzdušje gotovo ni več tako naklonjeno marksizmu in samoupravljanju kot je to bilo pri uvajanju predmetnega področja STM. To prispeva svoje k upadanju interesa mladih za tovrstno pedagoško delo. V svetovnem merilu je v vzponu neokonservativizem, ki ni ravno naklonjen idejam socializma, samoupravljanju in marksizmu. Ta svetovna dimenzija se po svoje artikulira tudi v našem prostoru. Neokonservativna idejna miselnost usmeritev razglasa vsesplošno dezideologizacijo in antiideologizacijo, pod ideologijo pa se v glavnem razumeta marksizem in socializem. Tudi v našem prostoru so nekatere formulacije ubrane na to struno. Nadaljnja usoda marksizma in samoupravljanja v šoli bo odvisna od vloge in mesta marksizma in samoupravljanja v celotni družbi. Poraz, zastoj ali degradacija marksizma in samoupravljanja v družbi bo nujno spremljalo tudi njegovo izrinjanje iz šole.

5. V zadnjih treh letih je bil v sredstvih javnega obveščanja (tisk, radio) cel plaz splošnih uničujočih kritik na račun STM, ki so v glavnem prezrle uspešno delo številnih učiteljev in tudi pozitivne ocene mnogih učencev o vzgojnoizobraževalnem procesu pri STM, potiskalo pa se je v ospredje nemogoče formalistično delo tistih učiteljev, ki so predmetno področje sprejeli kot nujno zlo, ki pa jim pomaga dosegati polno normo predpisanih učnih obveznosti, ki jih ne morejo pokriti s svojim osnovnim predmetom, za katerega so se usposobili. Takšen tip kritike je pomagal ustvarjati in utrditi predsodke, da je to ideološki, politični, doktrinarni

predmet, skratka, »ređi katekizem«. Popolnoma gluhi pa so bili ti kritiki za takšne izjave učencev, da se pri tem predmetu največ pogovarjajo, da tu lahko svobodno kritično nastopajo, da se seznanjajo z zanimivimi družbenimi problemi ipd. Učenci so izjavljali, da pri predmetu dobijo mnogo koristnega za življenje in za razumevanje naše družbe in sodobnega sveta. Splošna degradacija STM je gotovo tudi odbijala učence, da bi se odločili za ta poklic.

Positivni rezultati številnih analiz o odnosu učencev do STM pri kritikih nimajo nobene teže. Kot edino verodostojne, neideološke, objektivne se pogosto predstavljajo posamične pavšalne negativne ocene, ki najdejo široko publiciteto v nekaterih javnih obćilih. Družbenoidejna praktična podpora za uveljavitev STM je skoraj usahnula. Hvalevredno je sicer, da je predsedstvo ZKS eno izmed svojih sej v letu 1985 posvetilo tudi problematiki STM, vendar pa moram žal ugotoviti, da njegova stališća niso pustila nobene sledi tudi ne pri komunistih, ki imajo pomembne družbene funkcije v vzgojnoizobraževalnem sistemu in ki sodelujejo pri sedanji prenovi vzgojnoizobraževalnih programov. Drugače si ne morem razlagati, da se neprestano pojavljajo predlogi pri prenovi programov, pri katerih STM vedno potegne krajši konec. Posamezniki in organi, ki kreirajo bodoči položaj STM v vzgojnoizobraževalnem procesu, se v glavnem ne ozirajo in ne upoštevajo stališč in sklepov strokovnega posvetovanja o Družbeno idejnih in vzgojnoizobraževalnih problemih predmetnega področja STM, ki je bilo v Ljubljani 1984. leta in ki je temeljito analiziralo slabosti in dosežke STM in sprejelo tudi ustrezne sklepe in stališća.

Pogosto pri sedanji prenovi programov ne gre za nič drugega kot za mehanično odzemanje vsebin STM, ki se podeljujejo drugim predmetom ter zmanjševanje obsega ur STM. Če marksizem in samoupravljanje še sodita med temeljne kulturno idejne in praktične eksistenčne prvine naše družbe, potem je obratno sorazmerno temu obravnavanje in posvećanje pozitivne pozornosti vzgojnoizobraževalnemu področju STM. Pri takšni obravnavi prednjaćijo tudi mnogi komunisti, med njimi tudi tisti, katerih beseda, stališće in predlogi lahko usodno opredelijo bodoči položaj predmeta STM v šoli. Stalno se producira vzdušje, da je s STM nekaj bistveno narobe in da njegova perspektiva ni jasna, kar gotovo ne more vplivati pozitivno na učiteljevo delo. Cenim požrtvovalnost tistih dobrih učiteljev STM in pedagoških svetovalcev, ki nekaj dajo na svoj ugled in svoje delo, da ob takem idejnem konfuźnem stanju in pritisku sploh še vztrajajo. Vsepopšod leti nanje samo posmeh, razvrednotenje, kritika, malo pa vzpodbud in priznanja. Naš trend k disciplinarnim oskubljenjem STM ni v skladu z obćim trendom preseganja disciplinarnih pristopov. STM je bilo redko predmetno področje, kjer je artikulacija nravi in problemov presegala disciplinarne barikade. To je bil najbrž pozitivni prispevek k intelektualni ravni in mišljenju učencev. Upravićeno se postavlja vprašanje, kaj bodo izgubili učenci, ko se STM razgrajuje in se njegove vsebine premešćajo v ustaljene disciplinarne okvire.

6. Svoje prispeva okolišćina, da so poleg diplomantov pedagoškega VIP STM usposobljeni za poućevanje STM tudi diplomanti povezave A filozofija, B sociologija na Filozofski fakulteti. Oba programa oz. VIP pa glede na naloge in delo učiteljev STM seveda nista enaka in enakovredna, ker drugače bi šlo za enostavno podvajanje programov in bi morala obstajati enakost v obe smeri. VIP STM tudi dopolnilno usposablja in izobražuje učitelje STM. Z absolviranjem te kombinacije so diplomanti usposobljeni za poućevanje treh pedagoških predmetov: filozofije, sociologije in STM, ne da bi bilo za STM treba absolvirati poseben študijski

program. Gotovo je iz čisto praktičnih razlogov vedno privlačnejši tisti program, ki ponuja večje poklicne možnosti, zlasti še če za to niso potrebni večji dodatni učni napori in obveznosti.

7. Študij predmetnega področja STM je neprivačen tudi z avtorjevega, ker so učitelji STM neprimerno bolj družbeno vrednotno in idejno izpostavljeni kot učitelji drugih predmetov. Specifičnost predmeta jim nalaga intenzivno spremljanje družbenega dogajanja, ki ga morajo širše osmisliti in pojasnjevati učencem. Splošno je nerešeno priznavanje učiteljevega dela v zvezi s samoupravljalno prakso učencev kot redne pedagoške aktivnosti. To zahteva od učitelja, če je ne jemlje formalistično, veliko vsebinskih priprav in organizacijskih bremen. Na nekaterih šolah je učiteljem to delo priznано in ustrezno točkovano, na mnogih šolah pa ne. Res pa je, da na nekaterih šolah tega učitelji niti sami ne zahtevajo, molčijo, in potem seveda tega dela tudi ne opravijo, kar pa seveda bistveno osiromaši vsebino in smoter predmetnega področja STM.

Dozdaj je FSPN veliko storila za premagovanje težav in dvig kvalitete vzgojno-izobraževalnega procesa STM. Temeljito je poskrbela za pedagoško metodično izobrazbo učiteljev STM in izgradila specialno metodiko oziroma didaktiko predmeta, organizirala dopolnilna enoletna usposabljanja in skupaj z Zavodom za šolstvo SR Slovenije vsakoletno permanentno izobraževanje. Učitelji fakultete so sodelovali tudi pri pripravi in izdaji učbeniških gradiv in pripomočkov. Bilo bi seveda tragično in družbeno nesmotrno, da bi zaradi nenaklonjenih okoliščin prekinila svoje pionirsko težaško delo.

Nekaj nujnih predlogov za ukrepanje

1. Obnovi naj se družbena skrb za normalno kadrovske reprodukcije učiteljev STM, kar naj se izrazi tudi v kadrovske štipendijah, saj od leta 1980 praktično niso bile razpisane štipendije za študij tega predmetnega področja.

2. Republiški komite za vzgojo in izobraževanje ter Zavod za šolstvo SR Slovenije naj skrbita za dosledno spoštovanje sprejetih sklepov in zakonskih določil, kdo lahko poučuje samoupravljanje s temelji marksizma, in ustrezno ukrepata, da bodo šole, kjer poučujejo učitelji z neustrezno izobrazbo, v zakonskem roku razpisali ta mesta in sprejele ustrezne kandidate, ki se javijo na razpise.

3. VIP STM na FSPN naj se prekvalificira v pedagoško smer sociologije in politologije, kar bi v bistvu tudi ustrezalo sedanjemu strokovnemu nazivu diplomantov VIP STM, t. j. »profesor sociologije in politologije«.

4. Zaradi vsebinskih (interdisciplinarnega strukturiranja predmetnega področja in njegovih ne vedno jasnih razmerij do ostalih predmetov v vzgojno-izobraževalnem procesu) in idejnih razlogov (stalni očitki o indoktrinaciji in ideologizaciji) naj bi družbenopolitični in strokovni pedagoški organi ter institucije razmislile, ali vendarle ne bi bilo smotrnejše nadomestiti STM s predmetom »sociologija in politologija« ali »temelji družboslovja«, ki bi ohranil bolj ali manj identično vsebino ter vzgojnoučne smotre, kot jih ima sedaj STM.